

DIN TERMINOLOGIA POMICOLĂ ÎN GRAIURILE MOLDOVENEȘTI ALE LIMBII ROMÂNE

Adela LEBEDIUC

Catedra Limba și literatura română, UST

Rezumat. Pentru noțiunea „pom fructifer rotund cu nuci tari” din dialectele moldovenești s-au înregistrat termenii: *nuc*, *nucari*. Pentru noțiunea „pom fructifer care face cireșe” în dialectele moldovenești au fost atestați următorii termeni: *cireș*, *pom de cireșe*, *copac de cireșe*. Pentru numele cireșului din spațiul daco-roman, a fost atestat un singur termen: *cireș*, care formează o zonă de circulație compactă. În Basarabia, pe lângă acesta, au fost atestați termeni compuși: *copac de cireș*. Pentru desemnarea „copacului cu flori alb-verzui, din al cărui fructe se face gem” pe întreg spațiul românesc, a fost atestat termenul de *prun* de origine latină. În dialectul moldovenesc, termenul *prune* are o frecvență scăzută.

Cuvinte cheie: aria, termen, nuc, vișin, cireș, prun.

Summary. For the notion "round fruit tree with hard nuts" in the Moldovan dialects the terms were registered: walnut, walnut tree. For the notion "fruit tree that makes cherries" in the Moldovan dialects the following terms were attested: cherry, cherry, cherry tree. For the name of the cherry tree in the daco-roman space, only one term was attested: cherry, which forms a compact circulation area. In Bessarabia, in addition to it, compound terms were attested: cherry tree. For the designation of the "tree with white-green flowers, from whose fruit jam is made" on the entire Romanian space, the term of Latin origin plum was attested. In Moldovan, the term plum has a low frequency.

Keywords: aria, term, walnut, sour cherry, cherry, plum.

Termeni pentru *nuc*

Pentru noțiunea „pom fructifer cu fructe rotunde cu coaja tare” în graiurile moldovenești s-au înregistrat termenii: *nuc*, *nucari*, *pom de nuc*, *copac de nuc*.

Nuc < lat. *nux*, *nūcis* „pomul care face nuci”, în limbile europene se referă la numele fructului (it. *noce*, prov. *notz*, fr. *noix*, cat. *nou*, sp. *nuez*, port. *noz*). În limba română, inclusiv și la alte nume de arbori (*măr*, *păr*, *prun* etc.), masculinul a fost asimilat pentru arbore, iar femininul pentru fruct. Uneori, *nuc* este considerat derivat regresiv din *nucă* [4, p. 701].

Termenul *nuc*, care formează o arie lexicală compactă pe teritoriul Basarabiei, este general răspândit pe întreg spațiul dacoromân.

Nucar (pct. 47; *nucărⁱ* - pct. 35, 51, 54 – 56, 58, 61 – 64, 69, 70, 74, 79 – 82, 86, 96 – 99, 101, 105, 120, 171), derivat de la *nuc* + suf. *-ar*, similar altor nume de pomi (merar, prunar, prășadar etc.), formează o arie lexicală compactă pe teritoriul Basarabiei, fiind atestat și în regiunea Nikolaev (pct. 34) și Kirovograd (pct. 229, 231, 232).

Pom de nuc (*pom di nuc* – pct. 25, 26, 33, 36, 53, 59; *pom di nūcî* – pct. 31, 48, 210, 235; *pom di nuĉ* – pct. 75, 205), similar dinumirilor pentru alți pomi fructiferi, acest termen compus s-a format din lexemul general *pom* (< lat. *pomus*) și denumirea fructului *nuc* (< lat. *nux*, *nūcis*).

Copac de nuc (*copác di nuc* – pct. 65, 83, 106, 111, 118, din nord – estul Basarabiei și pct. 194, 200, 224; *copác di nuĉ* – pct. 90, 92, 113, 146, 194, 228; *copác di nuš* – pct. 136, 190, 202; *copác di nūcî*), format din termenul *copac* (< alb. *kopač*) și *nuc*, de origine latină.

Denumiri pentru vișin

Pentru noțiunea „pomul roditor care face vișine” în graiurile moldovenești au fost atestați termenii următori: *vișin*, *vișinar*, *cireș pom de vișin*, *copac de vișin*.

Vișin, pl. *vișini*, derivat regresiv de la cuvântul *vișină*, este considerat de cele mai dese ori de origine slavă (*višnia*) [2, p. 459] sau că ar fi fost împrumutat din turcă (*vişne*) prin intermediul slavei (bg., rus. *višnja*).

Termenul *vișin* este general răspândit pe întreg teritoriul dacoromân. În Basarabia au fost înregistrate următoarele variante fonetice: *ișin* – pct. 1- 4; *ișîn* – pct. 12 – 19, în nordul Bucovinei, *zișîn* – cu o frecvență sporită pe întreg teritoriul cercetat, *gișîn* – pct. 14, 22, 23, 195, 209, *yîșin* – pct. 145, 153, 217, 219, 222, *yîșîn* – pct. 203, 206, 211, 214, 218, *vișin* – pct. 104, 124, 154, 212, *zișîn*, *gișîn* – pct. 93, 100, 135, 149, 157, 164, 168, 171, 176, 183, 104, 196, 198.

Vișinari (*zișînârⁱ* – pct. 35, 51, 54, 56, 63, 67, 69, 74, 79, 81, 96, 98, 99, 105, 120, 231; *zișînârⁱ* – pct. 34, 80, 101), derivat de la *vișin* + suf. *-ari*, formează o arie compactă în nord – estul Basarabiei fiind atestat și în regiunea Kirovograd, Nikoleav.

Vișinel, format de la *vișin* + suf. dim. *-el*, se referă la „vișinul sălbatic”, care are fructele mai mici, pentru a nu se confunda cu pomul cultivat.

Cireș, prin asocierea fructelor, termenul, în unele localități din regiunea Ismail (pct. 216, 220), a fost înregistrat pentru „vișin”.

Pe teritoriul Basarabiei au fost atestați și termeni compuși: *pom de vișine* (*pom di vișinⁱ* – pct. 24; *pom di zișîn* – pct. 31, 33, 39, 53, 59, 187; *pom di zișînî* – pct. 36, 46; *pom di zișinî* – pct. 165; *pom di gișînî* – pct. 26, 202, 229;), *copac de vișine* (*copác di zișînⁱ* – pct. 58, 65, 70, 123, 132, 175; *copác di zișînî* – pct. 83; *copác di zișîn* – pct. 88, 97, 106, 136).

Denumiri pentru cireș

Pentru denumirea pomului care face cireșe (*Serasus avium*) în spațiul dacoromân a fost atestat un singur termen: *cireș*, ce formează o arie de circulație compactă. Pe teritoriul Basarabiei pe lângă acesta au fost atestați și termeni compuși: *pom de cireșe*, *copac de cireșe*.

Termenul *cireș* provine din latina vulgară *ceresius* (< lat. cl. *cerasius*). Al. Ciorănescu nu exclude faptul că *cireș*, s. m., ar putea fi un derivat regresiv de la *cireașă*, s. f., < lat. *cerësia*, forma vulgară de la *cerasea* [3, p. 20], ce s-a păstrat și în alte limbi europene (it. *ciliegia*, prov. *cereiza*, fr. *cerise*, sp. *cereza*, port. *cereja*, alb. *kjërshi*).

Variantele fonetice: *șirêș* - varianta cea mai răspândită; *cirêș*, atestat în nordul Bucovinei (pct. 9, 11, 12, 14, 17, 18, 20, 22) și în regiunea Ismail (pct. 209, 212, 221); *sirêș* (pct. 32, 39, 42, 187), *céreș* (pct. 13, 19, 21), *cériș* (pct. 204, 215), *curêș* (pct. 214, 217, 218, 222).

Cireșar (*sireșârⁱ* – pct. 51, 55, 81, 91, 96, *sereșârⁱ* – pct. 63, 69, 74, *sirișârⁱ* – pct. 63), format prin derivare de la *cireș* + suf. *-ar*, e caracteristic localităților din nord – estul țării.

Denumiri pentru păr

Pentru noțiunea *păr* au fost înregistrați doi termeni care formează arii compacte: *păr*, *prăsad*.

Temenul *păr* (mr., megl. *per*), de origine latină (< lat. *pīrus*, moștenit în it. *pero*, fr. *poirier*), e unicul termen atestat pe întreg spațiul dacoromân, cu excepția Basarabiei.

Pe teritoriul cercetat (aria ALRR. Bas.) s-au fixat termenii următori: *prăsad*, *prăsădar*, *copac de prăsade*, *pom de prăsade*, *pom de pere*.

Prăsad (*prasád*, *prisád*), termen de origine bulgară (< bg. *prisad* „specie de păr cu fructe mari, altoite”), a apărut în graiurile moldovenești mai târziu și prin extensiune semantică, astăzi denumește toate speciile de păr cultivat. Iar termenul de origine lat. *păr* și-a restrâns sfera semantică fiind întrebuițat doar pentru „părul sălbatic, nealtoit” (ALRR. Bas., vol. VI, h. 494).

Prăsădar (*presădăr*ⁱ – pct. 4 -7; *prasadăr*ⁱ – pct. 51, 231, 233), derivat de la *prăsad* + suf. – *ar*, prin analogie cu alți termeni ce denumesc pomii fructiferi (merar, nucar, aguțar) și e specific localităților din raionul Soroca (pct. 47, 51, 56).

Copac de prăsade (*cuopac di prasádi* – pct. 55; *copác di prasádi* – pct. 70, 83, 97, 136, 190, 202; *copác di prăsádi* – pct. 88, 151; *copác di prăsád* – pct. 90, 123, 185; *copác di prasád* – pct. 113, 175), termen compus din două lexeme de origine diferită (*copac* < alb. *kopač*, *prăsad* < bg. *prisad*), a fost înregistrat sporadic pe teritoriul anchetat, cu o frecvență mai mare în localitățile din estul țării.

Pom de prăsade (*pom di prasádi* – pct. 29, 31, 33, 36, 39, 53, 59, 61, 205, 207, 213; *pom di prasád* – pct. 40; *pom di prăsád* – reg. Zaporojie, pct. 187, 200, 204), termenul e compus din cuvântul de origine latină *pom* (< lat. *pōmus*) și *prăsad* (< bg. *prisad*). Izolat, s-a notat și *pom de păr* (*pom di pérî* – pct. 75; *pom di păr* – pct. 235), ambele lexeme fiind moștenite din latină.

Denumiri pentru pară

Pentru „fructul părului altoit” pe teritoriul dacoromân s-au înregistrat două răspunsuri ce conturează două arii lexicale compacte: *pară* și *prăsad*.

Pară, *pere* (mezl. *pera*, istr. *pere*) <lat. *pira*, pe teritoriul Basarabiei a fost înregistrat, izolat (*pără* – pct. 1 -4; *părî* – pct. 5, 7 – 26, 63, 75, 81, 121, 125, 235), pentru fructul părului altoit, dar cu o frecvență sporită pentru fructele pomului sălbatic.

Prăsadă (< bg. *prísada*) formează o arie lexicală compactă pe teritoriul Basarabiei (*prasádi*, *prăsádi* – variantele cu o frecvență sporită; *prisádi* – pct. 212, 214, 217, 219, 221, 222; *presádi* – pct. 218).

Pentru fructul părului sălbatic nealtoit s-au înregistrat termenii:

Pădureț (*padurét* – pct. 5, 6, 19, 25, 101, 120, 136; *pădurét* – pct. 37, 150, 173, 174, 179, 225; *păduriățî* – pct. 47, 158, 185; *păduriét* – pct. 163), termenul s-a format, prin derivare semantică de la *pară pădureață* (*pără păduriăță* – pct. 1 – 4; *părî păduriățî* – pct. 156, 216) sau de la *prăsadă pădureață* (*prăsádi paduriățî* – pct. 118, 194).

Prăsădică < *prăsad* + suf. dim. –*ică* (*prasadicî* – pct. 31,33; *prăsădicî* – pct. 36; *prăsădicî* – pct. 41, 46, 117, 126, 197; *prasadicî* – pct. 74, 81, 83, 97) specifică dimensiunii mai mici a fructelor părului sălbatic.

În nordul Bucovinei circulă termenul compus *pară sălbatică* (*părî salbaticî* – pct. 7, 9 -12, 14 – 16, 18, 20 – 24, 26, 63, 220; *părî sălbaticî* – pct. 121, 125).

Denumiri pentru prun

Pentru desemnarea „pomului cu flori albe – verzui, din ale cărui fructe se face magiun” pe întreg spațiul românesc s-a atestat termenul de origine latină *prun* (< lat. *prūnus*).

În graiurile moldovenești termenul *prun* are o frecvență redusă (*prun* - pct. 1 -4, 7, 9, 11, 14), deoarece se extinde aria de circulație a termenului *perj*, *perji* „varietate de prun”.

Perj s-a format prin derivare regresivă de la *perjă*, *perje*, s. f., „specie de prună a cărei carne se dezlipește ușor de la sâmbure”. În ceea ce privește originea termenului există păreri diferite. În dicționarul explicativ (DEX) se menționează că etimologia termenului este necunoscută, A. de Cihac [2, p. 252] presupune că termenul *perjă* ar fi derivat din vb. *a prăji* (< sl. *pražiti*), Tiktin consideră că ar fi un împrumut din pol. *perz* „pufulețul plantelor”, Scriban conchide că provine din mag. *perzsa* „piersică”, Al. Ciorănescu – că din mag. *parázs* „prună”. Suntem de părerea că termenul ar fi un împrumut din mag. (*parázs*) deoarece etimonul în limba de origine denumește aceeași noțiune „prună”.

Perj (*pérj* – forma cea mai răspândită; *pierj* – pct. 60, 132, 140, 143, 152, 188, 203; *părij* – pct. 23, 32, 42) e termenul atestat cel mai frecvent. *Perjari* (*perjárⁱ* – pct. 34, 54, 56, 58, 63, 64, 69, 70, 73, 74, 79 – 82, 86, 96, 97, 224, în regiunea Kirovograd; *parjárⁱ* – pct. 35; *părijárⁱ* – pct. 42) s-a format prin derivare de la *perj* + suif. – *ar*.

Goldán, *goldani* (de cele mai frecvente ori atestat concomitent cu termenul *perj*) s-a format prin derivare regresivă de la *goldană* „fructul goldanului”. Goldanul (*Prunus insititia*) e o varietate de prun originar din Grecia, cu fructele de formă aproape sferică, cu pelița subțire și cu miezul galben, zemos și dulce. Termenul, prin extensiune semantică, se utilizează și cu sensul general de prun, cu o frecvență sporită în estul țării.

Bărdác (< tc. *bardák*), atestat, izolat, cu sensul general de prun, e o varietate de prun indigen cu fructele lunguiețe și puțin strangulate spre coadă.

În graiurile cercetate s-au atestat și termeni compuși: *pom de perje* (*pom di pérjî* – pct. 26, 29, 31, 36, 39 – 41, 46, 48, 53, 59, 112, 205, 207, 213; *pomdi pierj* – pct.55; *pomdi perj* – pct. 75, 165, 187, 214); *copac de perje* (*copác di pérjî* – pct. 51, 65, 83, 90, 92, 106, 123 200, 202, *cuopác di pierj* – pct. 55, *copác di pérj* – pct. 113, 119, 133, 175, 190); *perj strîmb* (pct. 94, 105, 111, 117); *perj bun* (pct. 107, 160, 196, 198); *perj goldan* (pct. 129); *perj franțuzăsc* (pct. 147).

Pentru fructul pomului de prune s-au înregistrat termenii următori: *Prună* (*prună* – pct. 1 – 4; *prîni* – pct. 7, 9, 11, 12, 14, 19, 171) < lat. *prûna*; *perjă* (*pérjî* – forma cea mai răspândită; *părjî* - pct. 18, 22, 23, 30, 32, 35, 39, 56, 69, 75, 190, 225, 226,231; *piérjî* – atestat frecvent; *piárjî* – pct. 55, 59, 60, 132); *goldană* (*goldáni* - pct. 26, 65, 78, 83 180, 182, 187, 189, 195, 227, 233); *bărdacă* (*bărdási* – pct. 133; *bardáci* – pct. 185); *strîmbă* (*strîmbî* - pct. 126); *perjă strîmbă*; *perjă bună*; *perjă gîtlănoasă*.

Bibliografie

1. Pavel V. Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria. Vol.4 Chișinău, 1998.
2. Cihac A. Dictionnaire d'étymologie dacoromaine. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs modernes et albanaise. Francfurt, 1879.
3. Ciorănescu Al. Dicționarul etimologic al limbii române. București, 2002.
4. Dicționar explicativ al limbii române. București, 1998.